

Звичайно, в роботі зі студентами потрібно враховувати психологічні особливості особистісного розвитку студента, які зумовлені й соціальною ситуацією розвитку студентства і основними індивідуально-психологічними особливостями юнацького віку. Однак, задача викладачів враховувати особливості особистості студента в її неповторному вияві та визнавати за ним право власного вибору.

Головне завдання вищої школи – професійна підготовка студентів, формування фахівців з вищою освітою, здатних до творчості, прийняття рішень, таких, що володіють навичками самоосвіти й самовиховання.

Для виконання цієї задачі викладачам необхідно враховувати індивідуально-психологічні особливості сучасного студента, знати психологічні закономірності професійного становлення студента, знати, що нинішнє покоління студентів має як переваги перед своїми попередниками (вибір форми навчання, змісту освіти, відкритий доступ до різних джерел інформації, зокрема мережі Інтернет), так і труднощі – формування сучасного студентства відбувається в умовах трансформації всіх сфер суспільного життя в Україні.

1.4. Прийняття рішень як реалізація здатності людини впливати на хід подій ⁴

Процес прийняття рішення виступає складовою пізнавальної і практичної діяльності людини. Що означає «прийняти рішення»?

В найбільш узагальненому вигляді прийняти рішення означає здійснити вибір. Людина постійно стикається з проблемою вибору між кількома способами поведінки. Об'єктивно існуюча численність альтернативних способів поведінки у ситуаціях життєдіяльності людини і безліч можливостей наступного розвитку цих ситуацій породжує

⁴ Оpubліковано у «Віснику Чернігівського національного педагогічного університету». – 2010. – Вип. 82, Т. 2. – С. 200-201 (переклад з рос. – Л. О. Ляховець).

необхідність робити вибір. Процес здійснення вибору одного з декількох (і суб'єктивно, й об'єктивно) альтернативних варіантів розвитку ситуації життєдіяльності – це процес прийняття рішення. Зазначений вибір ґрунтується на оцінці й співставленні результатів прийняття тих чи інших альтернатив з позиції цілей, актуальних для суб'єкта на даний момент. Приймаючи рішення, людина визначає ціль, застосовує правило вибору альтернатив і знає сценарій розвитку подій після прийняття рішення.

Зважаючи на суперечливість дійсності, з одного боку, і наявність у людини складної ієрархії різноманітних, часто суперечливих, потягів, з іншого боку, її діяльність супроводжується, як правило, боротьбою між «хочу» і «можу», «хочу» і «повинен». «Действию, – пише С. Л. Рубінштейн, – предшествует учет его последствий и осознание его мотивов, принятие решения, возникновение намерения его осуществить, составление плана для его осуществления. ... В действительности всякое подлинно волевое действие является *избирательным* актом, включающим *сознательный* выбор и решение» [Рубинштейн, 1946; курсив – наш, М. С.].

Прийняття рішення як особливий вольовий процес відбувається в умовах, коли рішення на користь однієї альтернативи приймається не тому, що дієва сила решти вичерпана, що інші варіанти втратили свою привабливість, а тому, що усвідомлена необхідність або доцільність пожертвувати ними.

Ситуація прийняття рішення нагадує про себе станом незадоволеності, в якому перебуває людина, коли вона чогось хоче і в неї є кілька альтернатив отримати задоволення. Зусиллям волі людина обирає і задачі, і засоби їх досягнення. Проблемна ситуація для індивіда – це ситуація вибору, що характеризується незадоволеністю індивіда ситуацією в тому вигляді, в якому він її змодельовав, і сумнівами стосовно способів дій, спрямованих на вирішення проблемної ситуації. Якщо в ситуації вибору немає незадоволеності, то немає й потреби у виборі. Якщо є незадоволеність, але немає сумніву в тому, що робити далі, то немає й проблеми, оскільки вибір очевидний. Проблема постає перед індивідом бажанням вирішити, як саме усунути своє незадоволення.

Позбавитись проблеми можна трьома шляхами: усунення, вирішення і розв'язання (разрешение).

Усунення проблеми. Незадоволеність індивіда викликана факторами, які не можуть бути об'єктивно усунені. У цьому випадку змінюється ціль, усувається незадоволеність, тим самим знімається проблема.

Розв'язання (разрешение) проблеми. Усунення індивідом проблемної ситуації шляхом довільного вибору способу поведінки (з кількох доступних, таких, що мають однакову цінність), який приведе до досягнення цілі й усуне незадоволеність.

Вирішення проблеми. Усунення незадоволеності індивіда відбувається завдяки вибору кращого з варіантів вирішення проблемної ситуації.

У процесах прийняття рішень особистість або готує суб'єктивні й об'єктивні умови розв'язання проблеми, або загальмовує, зволікає з її розв'язанням. Розв'язання проблемної ситуації пов'язується з творчою, перетворюючою діяльністю суб'єкта, причому прийняття рішення включається до цієї діяльності як об'єктивна необхідність поведінки суб'єкта в умовах, коли безпосередньо ситуація не розв'язується, а вимагається вольове зусилля. Приймаючи рішення, людина обирає певну лінію поведінки і свідомо позбавляє себе можливості реалізувати на практиці інші варіанти розвитку подій.

Процес прийняття рішення є вольовою поведінкою людини у проблемній ситуації, особливість якої полягає в:

1) у людини є альтернативні можливості впливу на хід подій;

2) суттєвий інтерес для людини становить те, яка саме з альтернатив буде реалізована;

3) жодна з досягнутих людиною можливостей розвитку подій не задовольняє її повною мірою;

4) людина усвідомлює залежність розвитку проблемної ситуації від свого впливу, тобто усвідомлюється, що подальший хід подій залежить від поведінки людини.

Сутність проблеми прийняття рішення полягає у протиріччі між усвідомленням суб'єктом своєї здатності

впливати на хід розвитку подій в ситуаціях життєдіяльності і незадоволеністю усвідомлюваними наслідками альтернативних можливостей цього впливу. Саме це протиріччя виступає рушійною силою, мотивом діяльності суб'єкта в процесі прийняття рішень.

У цій діяльності людина може:

1. «Розв'язати проблему», тобто виявити причини виникнення проблемної ситуації, знайти її рішення. У цьому випадку проблемна ситуація перетворюється, змінює свій характер, і зникає необхідність приймати рішення.

2. «Ухилитися від вирішення проблеми», тобто відмовитися від можливості впливу на хід подій, відстрочити у часі своє втручання у розвиток подій.

3. «Прийняти рішення», тобто реалізувати певним чином (особливим вольовим актом) свою здатність впливати на хід подій, здійснивши за будь-яким правилом (критерієм) вибір одного з декількох можливих й досягнутих способів поведінки.

Таким чином, у процесі прийняття рішень, людина реалізує свою здатність вплинути на хід подій у проблемних ситуаціях в умовах, коли жодна з альтернатив, досягнутих суб'єктом, не є цілком задовольняючою. Здатність впливати на хід подій виступає вихідною умовою, джерелом діяльності суб'єкта з прийняття рішень.

Що ж таке «здатність впливати на хід подій» у життєдіяльності людини? Мати цю здатність – значить володіти і розпоряджатися ініціативою, бути ініціатором у суспільних відносинах. Здатність впливати на хід подій можна тлумачити як уміння суб'єкта посісти таке місце в системі суспільних відносин, завдяки якому саме його дії виступають в якості причин подій суспільного життя, визначаючих дії соціуму. Впливати на хід подій – значить відігравати визначну, детермінуючу роль, а простіше кажучи, керувати своїм життям і життям свого оточення.

У розумінні сутності здатності впливати на хід подій важливо знати, що ця здатність передбачає адекватне досягнення об'єктивної *можливості* впливати на перебіг подій. Ця можливість задається статусом і визначається індивідуальними особливостями людини, а конкретизується, актуалізується її

безпосередньою діяльністю в проблемних ситуаціях. Функцією свідомої діяльності людини є осягнення (відображення) цієї можливості та її реалізація у виборі альтернатив розвитку в проблемних ситуаціях. Якщо людина не використовує об'єктивно існуючу можливість впливати на події, вона може бути використана іншими, або залишитися взагалі не реалізованою.

Отже, здатність впливати на хід подій передбачає:

а) адекватне і повне осягнення можливості впливати на перебіг подій;

б) розпорядництво ініціативою (можливість впливати на хід подій, що полягає або у свідомому її використанні, або у свідомому її делегуванні іншим людям).

Предметне вивчення здатності людини впливати на хід подій, ймовірно, може відгорнути покров містичної таємниці над вічною проблемою, відомою як доля людини. Приймаючи рішення, людина творить власну долю. Результативність процесу прийняття рішення дозволяє визначити ступінь суб'єктивного втручання в хід подій й по-іншому поглянути на «фатальний вплив долі на людину».

Зрозуміло, що дослідження закономірностей поведінки людини в прийнятті рішень, дозволить пояснити численні суперечності у життєдіяльності людей.

1.5. Психологія поведінки керівника в ситуації прийняття рішення⁵

У структурі індивідуальної діяльності керівника процеси прийняття рішень посідають провідне місце. З одного боку, вони ґрунтуються на всіх інших – когнітивних, регулятивних, комунікативних процесах, а з іншого, – самі виступають основою для наступних управлінських дій. Саме тому вони являють собою своєрідний «міст» між орієнтацією в проблемі та

⁵ Опубліковано у «Віснику Чернігівського національного педагогічного університету». – 2012. – Вип. 103, Т. 2. – С. 126-128 (переклад з рос. – Л. О. Ляховець).